

Bragderna hängs på gistvallen efter "letase" i Molpe. Foto Alvar Enberg.

UTGÅR MAN FRÅN EN FISKEBRAGD tillverkad i bomull, lin eller annat naturmaterial så kan med en viss behandling bragdernas liv förlängas genom att behandla dem med en vätska som vi här på bygden kallar letanväska, eller leta på dialekt i Malax.

Under årens lopp har bomull, lin, hampa o.s.v. i fiskebragder ersatts med ett mera motståndskraftigt material. Ett material som i färg och form och utseende betänkligt avviker från denna dagars nätversioner. För att de gamla bragderna skulle bli "fiskligare", mera hållbara och få "rätt färg" impregnerades de i en "leta"-vätska, som framställdes med varierande ingredienser på olika håll längs den österbottniska kusten. Namnet på vätskan varierade också i dialekterna. Nedan exempel på hur leta-vätskan kunde framställas på olika håll.

1) Letin = 100–120 liter vatten och omkring 60–80 liter fjolårets grankottar samt 2 kg lutsten kokas i två timmar varefter man med en fiskhäv "lippar" bort kottarna, sedan var det bara att blöta bragderna i lösningen.

2) På 1970-talet såldes över disk litervis White Spirit (lacknafta) som blandades med karbolineum. Användaren av vätskan fick själv blanda mängden före användningen.

3) Följande recept erhöi Göran Strömfors av Alvar Rosbäck i Molpe år 2005. Det här blandades i Alvars stora nu donerade tråg: 180 liter vatten, 3 kg lutsten, 40 liter stenkolstjärna, 30 liter becolja (15 liter karbolineum kunde ersätta becoljan).

Vattnet kokades först tillsammans med lutstenen. Kokningen skedde samtidigt i flera kokgrytor. Det kokheta vattnet slogs därefter i tråget. Stenkolstjärnan och becoljan tillsattes i vattnet, och tjäran och

oljan löste sig i det heta vattnet och allt blandades om i tråget. Då leta var väl blandad bars den med ämbare till en 200 liters oljetunna, som låg över en eldstad. I tunnans övre del fanns en öppning så stor att ett ämbare rymdes igenom. Efter kokningen, när leta var klar, bars den med ämbare till letantråget.

Fiskbragden (ryssjor, skötar, nät) sattes i tråget och med ett fat öste man leta över den.

Till sist skulle bragden spännas ut på gistvallen för att torka. Torkningstiden berodde på vädret (regn o.dyl.) och på hur kraftig blandningen varit. Normalt torkade bragden på 2–3 dagar. Med tunn blandning och sol på en dag. Vid sämre väder och kraftigare blandning kunde torkningen ta en vecka.

Alvar och Torsten Rosbäckss storrysja på torkning i Molpe.

4) Munsala-receptet nedan erhöi 2009 av bröderna Widner i Monå. De använde en "röuvgryta" av gjutjärn, som rymmer 240 liter. Inköpt som ny av Joel Widner via Monå Hlg. Grytan användes när man "röuvade", impregnerade, vinternoten och olika nät. I "röuve" blandades tjära, spillolja, lutsten och grankottar. Man kokade brygden 2–3 timmar. Därefter var "röuven" klar för användning.

5) Vid letase av ryssjor användes en blandning av bark, grankåda och frön från kottar. Okänt vilken vätska. På uppläggsytan/-bordet (nr 5 i bilden nedan) placeras ryssjan och över den öses den hemkokta letanväska.

Vid impregnering av bragder användes bunkar, tråg, grytor, rännor, hinkar m.m. samt skyddskläder som förkläde och handskar. En del av den nämnda behandlingsmetodens utrustning finns att beskåda på Kvarkens båtmuseum i Malax, Åminne.

Bror Antus

Letan-föremål i Kvarkens båtmuseum:

1–2 Alvar Rosbäckss stora tråg och hink, 3 tråg, 4 rondellbunke, 5 tjärbord, 6 letanränno och 7 oljetunna.

Färgbilder och layout: Göran Strömfors

Ovan bröderna Widners "röuv-gryta" från Monå.

Coronatider

Coronaviruset slår inte bara mot liv och hälsa, restauranger och industrier utan det handlar om kris för hela samhället. Och sällan har uttrycket ”Ingen kan göra allt, men alla kan göra något” varit mer passande än just i dessa tider.

Våra museer hör till den grupp som just nu bör begränsa och undvika större människosamlingar. När vi samlas bör vi därför sprida på oss och tillika acceptera vad som föreskrives av myndigheter. Vi som ligger i riskgrupp 70-plussare berörs betydligt kraftigare än våra ungdomar enligt expertisen. Det bästa för oss alla är att följa med utvecklingen av coronasmittan och se vart den tar vägen. Förhoppningsvis lämnar den oss alla så småningom. Dock kan inte undvikas att en del nära och kära drabbas.

I en värld där du vaknar upp och genast får reda på allt som president Trump gjort medan du sov är det bara vi som har koll på vad som hänt i byn.

I naturens kretslopp får vi finna oss i att det mesta i vår värld raseras och uppstår eventuellt på en annan plats och i en annan skepnad/form.

Bror Antus (20.4.2020)

◆◆◆ Tank och dunk ◆◆◆

Ljuddämpare

Bränsle-
dunk / -porr

Formad bränsletank

Bensintank
för utombordare

Bränsletank
för transport

Språksvårighet – nej, med **tank** förstår man en behållare för flytande vätska. Vätskan kan i sin tur bestå av olika stoff eller blandningar. Även benämningen dunk förekommer i samma syfte som tank.

Talar man om **dunk** så kan vi ansluta t.ex. ljuddämpare enligt bilden utförda i gjutjärn för motorbåtar. Materialet i tank och dunk kan variera som vi ser, t.ex. gjutjärn, plåt med ytbehandling, galvaniserad eller målad aluminium, plast, m.m.

Talar vi om tankar och dunkar i plast så har de ett registrerat märke ingjutet i artikeln som talar om bäst före datum eller tillverkningsdatum. Likaledes kan vi tillföra kärl avsedda för t.ex. gasol som av förklarliga skäl behandlas på sitt sätt som kolsyrepatroner, cigarettändare osv.

Bror Antus

En vägg i Kvarkens båtmuseums motorhall är tapetserad med gångna tiders bränsle- och oljebehållare, trattar och oljekannor. I mitten en bildserie om hur motorkälken kom till Köklot. – Alla bilder är fotograferad i Kvarkens båtmuseum. Foton: Bror Antus (de små bilderna), Göran Strömfors (stora bilden; även layout).

SPÅREN AVSLÖJAR vinter som sommar vad som händer omkring oss i naturen. Även den lilla musen lämnar ett avtryck i naturen på sin väg till och från en tillfällig utfodring. Spåren över isen med en hastig inbromsning tyder på svaga isförhållanden och föraren föredrar att backa tillbaka samma väg han kom. Solstrålarna som vi i regel väntar oss är inte långt borta så här års även om de ligger lågt över horisonten. Skuggorna i skogen avslöjar även där vilken nivå solen hade vid fototillfället. Smältvatten i bäckar och diken söker sig till djupare vatten i grönskan.

Hur vägarna än slingrar sig så möter vi fiskaren på isen – när det begav sig. På Kvarkens båtmuseum i Åminne, Malax, kan besökaren studera ting som använts och delvis fortfarande kommer till användning både på vägar och vatten.

Text och bilder: Bror Antus

Fiskaren Josef Enholm i Petsmo, kanske på 1950-talet. Bilden lånad av Torleif Westerholm, Petsmo.

Sparkstöttingen

Fortskaffningsmedlens utmärkta egenskaper har länge varit kända för eller inom mänskligheten när till och med Fred Flinta i tiderna använde ett fordon – om man nu kan kalla det för ett fordon – men det gick att sparka sig fram med det. Och fram kom man troligen under alla förhållanden. Visste du att det också fanns en militärversion, hopfällbar dessutom.

Under vinterkriget i Finland övade manskapet via en sparkstötting utrustad med granruskor föreställande en pansarvagn att möta en fientlig sådan. Nöden har ingen lag heter det och manskapet förstod säkert vad de så småningom skulle möta i skogarna.

I nödfall kunde tre man färdas på varje sparkstötting, en man på vardera mede som sparkade och en man sittande på sätet med rygsäckarna i knäet, allt under förutsättning att det fanns en hyfsad framkomlighet. Tänker man sig tre mans besättning på en spark så vill det till att man har en frusen, skarp och någotsånär plan yta att röra sig på, bäst i så fall direkt på is.

Kvarkens båtmuseum har under sin verksamhet samlat på sig en del sparkliknade typer, som skiljer sig i storlek och utförande från varandra. Cirka 10 stycken är registrerade. Några försedda med en sits och en del utrustades med en låda som kunde bära aktuella bragder – och varför inte förse sparken med ett segel som vid goda vindförhållanden gav sparken en ordentlig skjuts! Sparkens enkla konstruktion garanterar dess livslängd i tiotals år om inte mera vid rätt behandling.

Bror Antus

Foton: Bror Antus (bilderna t.v. och bilden överst t.h.) och Göran Strömfors (de två nedersta bilderna t.h.; även layout)

Sparkstötting med segel (KBM-885) använd av Herman Kulmala, deponerad i Kvarkens båtmuseum av Nils Gästgivar 1990. Nedan några av de 10 sparkstöttingarna i båtmuseet, de flesta använda i fiske.

Januari 2020 Månadsbild
KVARKENS BÅTMUSEUM

Lite kallt om bena

Förmodligen ligger uppvärmningen i våra trakter inte så långt bortom vår horisont dvs. för nulevande, och vad framtiden har att komma med vet vi inte. Låt oss visa några bilder från Malax, Åminne, år 2005 för ca 15 år sedan när isen håller på att stabilisera sig och solen ser vi ligga längst bak i horisonten.

JANUARI-STARTEN PÅ DET NYA ÅRET kräver av var och en någon typ av sysselsättning, tankarna snurrar i huvudet – skall jag satsa på det eller det eller fortsätta som förut. Tidevarvet kan snabbt förändras, tänk bara på Brexit, ett politiskt ställningstagande (2019) utanför våra gränser vad det kan innebära. Oavsett vinst eller nederlag så verkar årstiden sköta sig själv vad vi än tycker och tänker.

Låt oss rikta en tanke till forna dagars säljägare i Kvarkenområdet, dessa som var helt beroende av isarna för att kunna röra sig fritt. En yrkeskår som nästan har försvunnit eftersom underlaget i form av frusna vidder håller på att försvinna.

En bild som visar en sälbössa nära inpå mekanismen för ett lyckat skott. Jägaren måste vara mån om sitt, bland annat geväret, för att på isarna ha en lyckad framgång. Hårt slitage i väglöst land gav sina skavanker inte bara på utrustningen utan även på utövaren, solbränd i skinnet men kroppsligen hunsad av väder och vind och ett matförråd som inte fanns. Likväl upprepades samma förfarande varje år så långt krafterna räckte. Det var ett etablerat gäng som länge har gått i arv och även till sägner.

Misströsta inte så länge vi kan se ljuset i tunneln.

Text och bilder: **Bror Antus**

